

ANALIZA PREPREKA PRI PROCESU POVRATKA RASELJENIH LICA IZ RATA NA KOSOVU U PERIODU OD 2017. DO 2021. GODINE

Izdavač

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji
Radna grupa za Poglavlje 35

Autori

Milica Radovanović, Nova društvena inicijativa (NSI)
Marko Milosavljević, Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR Srbija)

Godina

2022.

Publikacija je urađena u okviru projekta „Podrška praćenju dijaloga Beograda i Prištine“ finansiranog od strane ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu i Balkanskog fonda za demokratiju Nemačkog Maršalovog fonda SAD. Mišljenja i stavovi izraženi u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno zvanične stavove ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu, Balkanskog fonda za demokratiju Nemačkog Maršalovog fonda SAD, Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji ni Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj.

Analiza prepreka pri procesu povratka raseljenih lica iz rata na Kosovu u periodu od 2017. do 2021. godine

Milica Radovanović, Nova društvena inicijativa (NSI)

Marko Milosavljević, Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR Srbija)

Decembar 2022.

SADRŽAJ

UVOD	1
OSNOVNI PODACI I PROBLEMI INTERNO RASELJENIH LICA U SRBIJI	3
PRAVNI OKVIR KOSOVA ZA POVRATAK RASELJENIH LICA	7
KAKO FUNKCIONIŠE PROCES POVRATKA NA KOSOVO	11
POVRATAK NA KOSOVO – OPIS STANJA.....	14
PROTIVLJENJE POVRATKU I BEZBEDNOSNI INCIDENTI NA KOSOVU.....	18
OSTVARIVANJE IMOVINSKIH PRAVA.....	25
NALAZI ORGANIZACIJA I INSTITUCIJA O PRAVIMA POVRATNIKA	29
PREPORUKE.....	33

SPISAK SKRAĆENICA

IRL	Interno raseljena lica
UN	Ujedinjene nacije
UNMIK	Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
ORG	Opštinske radne grupe za povratak
CMR	Centralno telo za razmatranje projekta
OKZP	Opštinske kancelarije za zajednice i povratak
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MZP	Smernicama Ministarstva za zajednice i povratak
CKR	Centralnu komisiju za razmatranje
KFOR	Mirovna misija NATO-a na Kosovu
Kancelarija za KiM	Kancelarija za Kosovo i Metohiju Vlade Republike Srbije
HPD	Uprava za stambenu imovinu Vlade Kosova
KAI	Kosovska agencija za imovinu Vlade Kosova
KAUVI	Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine
PK	Policija Kosova

UVOD

Pravo raseljenih lica na dobrovoljni povratak u svoje domove uz bezbednost i dostojanstvo kao i povrat imovine (ili odgovarajuću naknadu/kompenzaciju) proklamovano je u principima raseljenja (tzv. Pinheiro principi).¹ U skladu sa Pinheiro principima, dobrovoljni povratak uz bezbednost i dostojanstvo mora biti zasnovan na slobodnom, informisanom, individualnom izboru. Takođe, izbeglicama i raseljenim licima treba pružiti potpune, objektivne, ažurne i tačne informacije, uključujući i informacije o pitanjima fizičke, materijalne i pravne sigurnosti u zemljama ili mestima porekla. Štaviše, ovo pravo ne može biti predmet proizvoljnih ili nezakonitih vremenskih ograničenja od strane država.²

Pored toga, pravo na imovinu, slobodu kretanja, kao i pravo na povratak u zemlju porekla propisani su normama međunarodnog prava o ljudskim pravima i instrumentima koji se direktno primenjuju na Kosovu*. Osim toga, kako je naglašeno u principu br. 28. Vodećih principa internog raseljenja, IRL imaju pravo na trajno rešenje i često im je u tom pogledu potrebna pomoć. To znači da nadležni organi imaju primarnu dužnost i odgovornost da uspostave uslove, kao i da obezbede sredstva koja omogućavaju raseljenim licima da se dobrovoljno, bezbedno i dostojanstveno, vrate u svoje domove ili u mesta stalnog boravka ili da se dobrovoljno nasele na druge lokacije. Osim državnih organa, uloga humanitarnih i međunarodnih aktera je od ključnog značaja u procesu povratka. Oni pružaju podršku i direktnu pomoć u pronalaženju održivih rešenja.³

---

1 UN Ekonomski i socijalni Savet, Finalni izveštaj Specijalnog izvestioca, Paulo Sérgio Pinheiro: Principi o povraćaju stambene i druge imovine za izbeglice i raseljena lica, Preuzeto sa <https://digitallibrary.un.org/record/552535>

Potkomisija UN-a za unapređenje i zaštitu ljudskih prava zvanično je usvojila dana 11. avgusta 2005. 'Pinheiro Principe, Principe za povrat stambene i ostale imovine izbeglicama i raseljenim licima, E/CN.4/Sub.2/2005/17; 2 Tamara Vučenović, Rastko Brajković, Milena Šošić, Održivi povratak interno raseljenih lica: Ka koraku napred, 2019, str. 17; <http://idcserbia.org/wp-content/uploads/2019/05/Studija-o-odrzivom-povratku-na-Kosovo.pdf>;

³ Isto, str. 17-18;

Prema studiji „Održivi povratak interno raseljenih lica: Ka koraku napred“ četiri kriterijuma mogu se istaći kao ključna za merenje održivog povratka: a) fizička sigurnost (etnički motivisano nasilje i vlasništvo, sloboda kretanja); b) materijalna sigurnost (stambeno-imbivinska pitanja, zapošljavanje i ekonomski status); c) socijalna sigurnost (obrazovanje, zdravlje, sistem socijalne zaštite i infrastruktura); d) pravna sigurnost (pristup dokumentima i informacijama, pristup sudovima i sl.).⁴

Analiza pred vama ima za cilj da mapira i objasni osnovne prepreke u prethodne četiri godine pri povratku raseljenih lica na Kosovo nakon oružanog sukoba na Kosovu iz perioda 1998-1999. godine, kao i nakon talasa etnički motivisanog nasilja iz marta 2004. godine. Osnovni fokus analize je na bezbednosnim problemima povratnika, kao i nerešenim imovinsko - pravnim odnosima. Sadržaj analize čine poglavlja o osnovnim problemima sa kojima se suočavaju interno raseljena lica u Republici Srbiji kao posledicama loše integracije, pravnog okvira za povratak raseljenih na Kosovo, kao i pregled prepreka u pogledu pitanja bezbednosti i otežane restitucije. Takođe, analiza sadrži i nalaze međunarodnih i domaćih vladinih i nevladinih organizacija povodom pitanja povratka raseljenih na Kosovo, kao i niz preporuka koje mogu biti smernice za održiv povratak raseljenih na Kosovo.

---

⁴ Isto, str. 18;

OSNOVNI PODACI I PROBLEMI INTERNO RASELJENIH LICA U SRBIJI

Krajem 2021. godine u Republici Srbiji nalazilo se 196.140 registrovanih interno raseljenih lica (IRL) sa teritorije Kosova. Komesarijat za izbeglice i migracije, u skladu sa svojim nadležnostima utvrđenim Zakonom o izbeglicama, obezbeđuje zbrinjavanje i pruža pomoć u integraciji i povratku izbeglica. U skladu sa Nacionalnom strategijom Komesarijat za izbeglice i migracije pruža podršku u poboljšanju životnih uslova interno raseljenim licima sa Kosova.⁵

Prema izveštaju o radu Komesarijata, u toku 2021. godine, 713 izbeglica se integrisalo u Republici Srbiji (regulisali prebivalište i ličnu kartu Republike Srbije). Tokom 2021. godine, u Republici Srbiji su zatvorena četiri kolektivna centra na teritoriji Kosova tako da u Republici Srbiji funkcioniše pet kolektivnih centara, od toga četiri kolektivna centra na teritoriji Kosova, a jedan u Bujanovcu. Ukupno se na smeštaju u navedenih pet kolektivnih centara u Republici Srbiji nalazi 186 lica i to: 18 izbeglica i 168 interno raseljenih lica. Komesarijat za izbeglice i migracije planira da nastavi zatvaranje kolektivnih centara, u skladu sa obezbeđenim sredstvima za realizaciju projekata koji prate zatvaranje kolektivnih centara, odnosno kupovinom seoskih kuća sa okućnicom, obezbeđivanjem pomoći u građevinskom materijalu i izgradnjom montažnih kuća.⁶

Istraživanje o stanju u neformalnim kolektivnim centrima koje je sproveda A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava obavljeno u oktobru i novembru 2019. godine obuhvatilo je sedam opština sa deset neformalnih kolektivnih centara (od kojih je jedna trećina neformalnih romskih naselja) i veličinom uzorka od 95 domaćinstava u kojima ukupno živi 395 članova.⁷

---

⁵ Izveštaj o radu Komesarijata za izbeglice Republike Srbije za 2021. godine: <https://kirs.gov.rs/lat/izvestaji/izvestaji>;

⁶ Isto;

⁷ A 11 - Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, Kako izgleda život u neformalnim kolektivnim centrima u Srbiji, 2020:

Jedinica sprovedenog istraživanja bila su domaćinstva, a korišćen je prigodan kvotni uzorak, s najmanje jednom trećinom od procenjenog broja domaćinstava iz svakog neformalnog kolektivnog centra. Istraživanje je sprovedeno u susret pripremi nove Nacionalne strategije za rešavanje pitanja izbeglih i interno raseljenih lica. Pored toga, istraživanjem se nastojalo unaprediti postojeće znanje o potrebama jedne od najugroženijih kategorija unutar raseljeničke populacije – interno raseljenih lica koja žive u neformalnim kolektivnim centrima. Specifičnim ciljem 3.6. Nacionalne strategije za rešavanje pitanja izbeglih i raseljenih lica do 2020. godine navodi se, kao jedna od mera, da je neophodno „stvoriti uslove za zatvaranje neformalnih kolektivnih centara i nehygijenskih naselja kroz rešavanje stambenih potreba interno raseljenih lica koja su tu smeštena“.⁸

Usled toga, Inicijativa A 11 je ovim istraživanjem nastojala da, analizom položaja raseljenih lica koja stanuju u tim centrima, a posebno njihovog položaja u pogledu ostvarivanja prava na stanovanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i rad i zapošljavanje, ukaže na njihovu marginalizaciju i potrebu za prioriternim rešavanjem problema sa kojima se suočavaju.⁹

Iako su u oblasti ostvarivanja statusnih prava napravljeni značajni pomaci, kako u više izveštaja navodi A 11 - Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, IRL se i dalje susreću sa problemima u postupcima prijave prebivališta na adresama centara za socijalni rad, kao i prilikom prijave prebivališta novih članova porodica korisnika socijalnih stanova ili stanova namenjenih njihovom stambenom zbrinjavanju. Posedovanje ličnih dokumenata i mogućnost prijave prebivališta i dalje su neophodan

---

<https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/06/Kako-izgleda-%C5%BEivot-u-neformalnim-kolektivnim-centrima-kona%C4%8Dna-verzija.pdf>;

⁸ Isto;

⁹ Isto;

preduslov za pristup drugim garantovanim Vodećim principima interne raseljenosti.¹⁰

Tako je dostupnost većine usluga socijalne zaštite direktno vezana za prebivalište i boravište. Ovo znači da osobama koje ne mogu da prijave prebivalište i boravište usluge centara za socijalni rad bivaju dostupne samo u slučajevima kada je neophodna neodložna intervencija. Imajući u vidu visoku stopu siromaštva, ograničavajuće odredbe iz propisa u oblasti socijalne zaštite u velikoj meri utiču na mogućnosti integracije IRL. Obaveza podnošenja tužbe za izdržavanje protiv srodnika, vremenski ograničena socijalna pomoć i diskreciono pravo na obračun propuštene zarade, diskriminacija korisnika novčane socijalne pomoći i primena Uredbe o merama socijalne uključenosti korisnika novčane socijalne pomoći, kao i nepravilna i nezakonita primena propisa neki su od osnovnih identifikovanih problema.

Ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje takođe je opterećeno problemima. Kao posebno važni ističu se problemi u vezi sa oporezivanjem socijalnog stanovanja i stanovanja interno raseljenih lica, garantovanjem sigurnosti stambenog statusa, kao i brojne nepravilnosti u primeni propisa od značaja za postupke iseljenja stanovnika neformalnih naselja u kojima živi veliki broj Roma IRL. Dostupnost trajnih stambenih rešenja za najugroženija interno raseljena lica dodatno otežava ostvarivanje ovog prava.¹¹

Uz probleme u ostvarivanju pojedinih prava, nepostojanje funkcionalnog sistema besplatne pravne pomoći godinama dodatno otežava položaj ovih lica i ograničava pristup pravdi za interno raseljene. Brojne kritike Nacrta zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, koje su se pre svega odnosile na njegovu nedovoljnu inkluzivnost, prvi su signal da će najugroženija interno

---

10 A 11 - Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, Interno raseljena lica u Srbiji: Kako do prava na dostojanstven život, 2020, str. 9: http://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2018/11/Advocacy-Brief_SR_Web.pdf

11 Isto, str. 10;

raseljena lica imati probleme u ostvarivanju prava na pristup pravdi onda kada otpočne njegova primena. U kontekstu situacije u kojoj se interno raseljena lica u Srbiji nalaze, lokalna integracija, a time i rešenje pitanja IRL, uslovljena je upravo unapređenjem pristupa socioekonomskim pravima i to, sa jedne strane kroz unapređenje pravnog okvira i uklanjanje administrativnih prepreka za pristup pravima, a sa druge kroz kreiranje politika i programa podrške koji će biti zasnovani na poštovanju ljudskih prava i međuzavisnosti ljudskih prava.¹²

Na težak položaj raseljenih lica sa Kosova koja žive u Srbiji ukazuje godinama i Evropska komisija kroz godišnje izveštaje o napretku Srbije u evrointegracijama. U izveštaju Evropske komisije o napretku za Srbiju iz 2022. godine navodi se da u Srbiji još uvek ima 196.140 interno raseljenih lica (IRL), od kojih su 68.154 i dalje ranjivi i imaju potrebe u vezi sa raseljenjem. U izveštaju se preporučuje da je potrebno je da se zatvori jedini preostali kolektivni centar u Bujanovcu. Strategija koja se na to odnosi je istekla 2020. godine.¹³

U izveštaju se dalje navodi da zakon koji se odnosi na stalni i privremeni boravak treba dosledno primenjivati kako bi se omogućilo da IRL Romi koji žive u neformalnim naseljima dobiju prijavljeno prebivalište i pristup osnovnim socijalno-ekonomskim pravima. IRL romske nacionalne manjine ostaju najviše marginalizovana i ranjiva grupa, posebno u pogledu nejednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti. Na kraju se konstatuje da je Srbija i dalje uključena u regionalni dijalog o „trajnim rešenjima za raseljena lica sa Kosova” („Skopski proces”).¹⁴

---

12 Isto, str. 10;

13 Godišnji izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije (2022): <https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek/>

14 Isto;

PRAVNI OKVIR KOSOVA ZA POVRATAK RASELJENIH LICA

Odredbe Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (čl. 13,2)¹⁵, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (čl. 12,4)¹⁶ i Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (čl. 5 d,ii)¹⁷ u skladu sa članom 22 Ustava direktno su primenjive na Kosovu.

U skladu sa tim, svakom licu se garantuje pravo na povratak u svoju zemlju, te da niko ne može biti proizvoljno lišen prava na povratak.

Dodatno, Ustav definiše i obavezu Kosova da promoviše i olakšava bezbedan i dostojanstven povratak izbeglica i interno raseljenih lica, i pomaže istima da povrate svoju imovinu i lične stvari.¹⁸

Pored opštih odredbi koje potvrđuju pravo na povratak u skladu sa međunarodnim standardima i pojedinačnih akata koji su parcijalno uređivali proces povratka, Kosovo je tek 2018. godine, usvajanjem *Uredbe za povratak raseljenih lica i trajna rešenja*¹⁹, dobilo sveobuhvatniji pravni okvir kojim se uređuje proces povratka.

Do 2018. godine pravni i institucionalni okviri koji utvrđuju pravo na povratak u skladu sa međunarodnim standardima bili su sadržani u sledećim dokumentima.

---

15 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima-1948.pdf>

16 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Me%C4%91unardni-pakt-o-gra%C4%91anskim-i-politi%C4%8Dkim-pravima.pdf>

17 Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BRacialdiscrimination.pdf>

18 Ustav Kosova (2008), član 156 (Izbeglice i Interno Raseljena Lica), https://www.assembly-kosova.org/Uploads/Data/Files/6/UstavRepublikeKosovo_4NLeWNWqGD.pdf

19 Uredba br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15942>

Protokol o dobrovoljnom i održivom povratku²⁰ Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK), Vlade Kosova i Vlade Republike Srbije (2006) kojim su se strane obavezale da će osigurati osnovne preduslove za dobrovoljni i održivi povratak raseljenih lica bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

Revidirani priručnik o održivom povratku UNMIK-a (2006)²¹ kojim se izbeglicama i raseljenim licima garantuje pravo na povratak u svoje domove, kao i pravo na povraćaj imovine i lične svojine. Ovim priručnikom definisane su uloge i odgovornosti svih relevantnih institucija vlade i opštinskog nivoa kako bi omogućili bezbedan povratak izbeglica. Priručnik predviđa osnivanje Opštinske radne grupe za povratak (ORG) i centralnog tela za razmatranje projekta (CMR) kao glavnih mehanizama za koordinaciju na opštinskom i centralnom nivou. Povratak u mesto prethodnog prebivališta viđeno je kao najpovoljnije trajno rešenje za sve raseljene.

Zakon o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih članova (2008)²² ne pominje izričito pravo na povratak. Međutim odredbe koje se tiču jezičkih prava, obrazovanja, bezbednosti, socijalnih i ekonomskih mogućnosti direktno utiču na održivu reintegraciju povratnika.

Pravilnik o opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak (2010)²³ predviđa osnivanje ovih kancelarija (OKZP) u svim opštinama na Kosovu, koje su zadužene između ostalog i za koordinaciju i stvaranje uslova za održiv povratak i reintegraciju izbeglica i interno raseljenih lica, izradu

---

20 Protokol o dobrovoljnom i održivom povratku između UN Misije privremene administracije na Kosovu, privremenih institucija samouprave na Kosovu* i Vlade Srbije, 6. jun 2006. <https://www.ian.org.rs/arhiva/kosovo-info/srpski/files-index/Protocol%20on%20Returns%20-SRP.pdf>

21 Prerađeni priručnik za održiv povratak, 2006, <https://www.ian.org.rs/arhiva/kosovo-info/srpski/files-index/Prirucnik%20za%20odrziv%20povratak%20-%20juli%202006.pdf>

22 Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih članova, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2840>

23 Pravilnik br 2/2010 o opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10522>

akcionih planova u vezi sa procesom povratka i reintegracije, kao i vođenje elektronske baze podataka raseljenih lica i povratnika.²⁴

Smernicama Ministarstva za zajednice i povratak (MZP) za pružanje pomoći u realizaciji povratka (2012) dopunjen je UNMIK-ov priručnik iz 2006. Smernicama se odgovornosti za koordinaciju koncentrišu na Ministarstvo za zajednice i povratak, a odgovornosti za donošenja odluka o pružanju pomoći na Centralnu komisiju za razmatranje (CKR) kojom rukovodi MZP. Na opštinskom nivou, Smernice prepoznaju ulogu OKZP i proširuju njihove odgovornosti navedene u Pravilniku o OKZP.²⁵

Uredba za povratak raseljenih lica i trajna rešenja²⁶ iz januara 2018. i Smernice za sprovođenje uredbe iz oktobra 2018. godine prvi su akti koji na konsolidovan način regulišu proceduru povratka raseljenih i trajna rešenja i garantuju određena prava.

Garantuje se povratak i pomoć povratnicima ne samo u mestu porekla, već i na drugoj lokaciji unutar Kosova. Definisana je procedura za povratak i uspostavljeni su kriterijumi za pomoć raseljenim licima.

Uredba predviđa stvaranje sistema za upravljanje predmetima u kome se registruju, prerađuju i arhiviraju podaci o raseljenim licima i dobrovoljnim povratnicima, kao i pomoć koju dobijaju. Čitav process reintegracije povratnika trebalo bi da se vrši preko ovog sistema.

Ministarstvo za zajednice i povratak preko ovog sistema trebalo bi da izrađuje tromesečne izveštaje koji bi trebalo da budu dostupni javnosti. Ovaj sistem do danas nije u potpunosti funkcionalan.

---

24 Isto, čl. 7 tačka 1.3, 1.4, 2

25 Procene dobrovoljnog povratka na Kosovo, OEBS, novembar 2019,

<https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/440744.pdf>

26 Uredba br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja,

<https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15942>

Ovom uredbom ukinute su Smernice MZP za pružanje pomoći u realizaciji povratka iz 2012. godine

Kad je reč o zakonskoj regulativi procesa dobrovoljnog povratka raseljenih lica i dalje postoji neizvesnost. Postupak izrade Zakona o povratku raseljenih lica koji bi utvrdio pravo na dobrovoljan povratak, kao i obim prava povratnika, postupak povratka, odgovarajuće zakonske procedure, pravnu zaštitu i druga pitanja još uvek je u toku. Ministarstvo za zajednice i povratak je 2019. godine istaklo da postoji inicijativa za osnivanje radne grupe za izradu zakona i politička volja, ali da nije bilo konkretnih aktivnosti na ovom polju.²⁷

---

27 Održivi povratak interno raseljenih lica na Kosovo ka koraku napred, Povratak kao korak napred Ref. IDC 11/2018-100/2018, str. 19,
<http://idcserbia.org/wp-content/uploads/2019/05/Studija-o-odrzivom-povratku-na-Kosovo.pdf>;

KAKO FUNKCIONIŠE PROCES POVRATKA NA KOSOVO

Raseljenim licem smatra se lice koje je bilo prisiljeno da beži ili napusti mesto prebivališta od 28. februara 1998. do 31. marta 2004. godine, posebno kao posledica ili u cilju izbegavanja posledica oružanog sukoba, situacije opšteg nasilja, kršenja ljudskih prava.²⁸

Raseljeno lice koje je zainteresovano za povratak dostavlja popunjeni obrazac sa propratnom dokumentacijom Opštinskoj kancelariji za zajednice i povratak (OKZP) u onoj opštini u koju želi da se vrati, iz koje je izbeglo ili pak u kojoj trenutno živi.

Raseljena lica van Kosova dostavljaju njihove prijave nadležnim organima koji se bave raseljenim licima u mestu raseljenja, koja oni prosleđuju Ministarstvu za zajednice i povratak (MZP). MZP dalje prosleđuje takvu prijavu OKZP opštine u koju je raseljeno lice izrazilo želju da se vrati. Ukoliko raseljeno lice izrazi želju za povratak u neku drugu opštinu, a ne odakle je izbeglo, OKZP će takvu prijavu proslediti opštini porekla za verifikaciju i komentare.

MZP je odgovorno da prima i arhivira sve prijave od OKZP i iz zemalja regiona.

OKZP vrši prvobitnu procenu prijave na terenu u opštini u koju je raseljeno lice izrazilo želju da se vrati u roku od 15 dana od dana prijema prijave.

Nakon procene prijave na terenu i preporuke Opštinske komisije za povratak, kompletan dosije svakog podnosioca prijave dostavlja se Centralnoj komisiji za razmatranje koja donosi konačnu odluku. Centralna komisija za razmatranje funkcioniše u okviru MZP.

---

²⁸ Uredba br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15942>;

Ova komisija dužna je da donese odluku u roku od 15 dana od dana prijema prijave i preporuke.

Komisija može preporučeni predmet da odbije ili usvoji, ili pak da predmet stavi na čekanje i zatraži od Opštinske komisije za povratak dodatne informacije. Odluka Centralne komisije za razmatranje dostavlja se podnosiocu prijave u roku od 10 dana od dana donošenja.

Prema uredbi, protiv odluke Centralne komisije za razmatranje, podnosilac prijave ima pravo da, lično ili preko OKZP, podnese žalbu u roku od 30 dana Komisiji za žalbe. Međutim, ova komisija još uvek nije formirana.²⁹

U cilju promovisanja povratka i trajne reintegracije, Uredba za povratak raseljenih lica i trajna rešenja predviđa i mere pomoći povratnicima, kao i kriterijume za dobijanje iste.

Uredba propisuje strog izbor korisnika na osnovu potreba, sa nizom utvrđenih kriterijuma ugroženosti kako bi se vršilo utvrđivanje prioriternih slučajeva. Ona uvodi obavezu opština i MZP da pruže pomoć svim podnosiocima zahteva koji ispunjavaju uslove, ali da daju prioritet ugroženim slučajevima na osnovu niza kriterijuma.³⁰

Jedan od glavnih kriterijuma je da raseljeno lice ili povratnik ne poseduje drugu stambenu imovinu na Kosovu, ili nema pristup toj imovini, ili ne poseduje imovinu u mestu raseljenja ili negde drugde ili nije prodao imovinu. Takođe je neophodno da lice nije u prošlosti koristilo neku pomoć kao trajno rešenje i nema sredstva za iznalaženje trajnog rešenja.

Pored toga predviđeni su i dodatni kriterijumi u cilju određivanja prioriternih slučajeva za dodelu pomoći. U skladu sa uredbom za raseljena

---

29 Evropska komisija, Izveštaj za Kosovo 2022, str. 41
<file:///C:/Users/PULSE%20Electronics/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>;
30 Isto;

lica predviđena je pomoć u pristupu informacijama pre, tokom i posle povratka na jeziku koji razumeju u skladu sa Zakonom o upotrebi jezika.

Ukoliko nemaju sredstava na raspolaganju, imaju pravo na pomoć u vidu organizovanja prevoza, prelaska granice i ukidanja carine. Za povratnike koji spadaju u tešku i srednju kategoriju ranjivosti predviđena je i pomoć u vidu osnovnog tromesečnog paketa hrane.

Predviđena je i pomoć u vidu higijenskih paketa, nameštaja i ogreva. Raseljenim licima koja dobijaju pomoć pri povratku pokriveni su i troškovi priključka na elektroenergetsku, vodovodnu i kanizacionu mrežu.

Pored toga, uredbom je predviđena i pomoć u smeštaju i stanovanju u vidu zakupnine, renoviranja i izgradnje stambenih jedinica. Uredba predviđa da informacije o potrebnim dokumentima i uputstva za popunjavanje obrazaca za prijavu, moraju biti dostupni na internet stranici opština i MZP.³¹

Ova uredba predstavlja značajan korak u konsolidovanju postupaka i saradnje među različitim mehanizmima aktivnim u procesu povratka. Uredbom se jača nadzorna uloga i odgovornost MZP u vezi sa učinkom institucija opštinskog nivoa te predviđa imenovanje regionalnih koordinatora kako bi se obezbedio bolji protok informacija između MZP i OKZP³²

Ono što je negativno je to da Uredba ograničava efikasnost pomoći za hitne slučajeve, jer ovlašćenje da donosi odluke o obezbeđivanju hitnih paketa pomoći ima MZP, a ne opštine.³³

---

31 Trenutno, većinu obrazaca moguće je jedino pronaći na sajtu MZP, pristupljeno 24.11.2022. <https://mkk.rks.gov.net/ministry/application-form>;

32 Procena dobrovoljnog povratka na Kosovo, OEBS, novembar 2019, str. 14: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/440744.pdf>;

33 Isto;

POVRATAK NA KOSOVO – OPIS STANJA

Komesarijat za izbeglice i migracije je marta 2000. godine u saradnji sa Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) organizovao popis raseljenih sa Kosova, kada je registrovano 187.129 lica. U periodu od 2000. do 2005. godine, sa Kosova je registrovano još oko 20.000 lica, tako da je krajem 2005. godine broj raseljenih lica iznosio 209.021.³⁴ Do jula 2021. u ovom registru nalazilo se 196.140 lica.³⁵

UNHCR procenjuje da od onih koji su raseljeni u sukobu koji se odigrao između 1998. i 1999. godine oko 90.000 još uvek ima potrebe vezane za raseljenje i čekaju rešenja. Procenjuje se da ih je 72.000 u Srbiji, 16.406 na Kosovu, 729 u Crnoj Gori i 394 u Severnoj Makedoniji.³⁶

Do kraja decembra 2018. godine prema podacima UNHCR samo 28.111 lica se vratilo na Kosovo.³⁷

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) do oktobra 2022. godine registrovala je 120 dobrovoljnih povratka pripadnika nevećinskih zajednica koji su bili raseljeni na Kosovu i van Kosova. Među ovim povratnicima je 65 žena i 55 muškaraca (102 Srba, 9 Egipćana, 6 Aškalija, 2 Roma i 1 Albanac).³⁸

U izveštaju se navodi da je ovim ukupan broj raseljenih lica iz nevećinskih zajednica koja su pronašla trajno rešenje na Kosovu od 2000. godine

---

34 Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, <http://arhiva.kirs.gov.rs/docs/statistika/Registracija%20Lica%20Raseljenih%20sa%20Kosova%20i%20Metohije.pdf>;

35 Komesarijat za izbeglice RS, <https://kirs.gov.rs/media/uploads/Stanje%20izb-irli%20po%20opstinama%202021.pdf>;

36 Raseljena lica sa Kosova u regionu - ponovna procena interesa za povratak, UNHCR:

<https://www.unhcr.org/see/10873-displaced-people-from-kosovo-in-the-region-a-re-assessment-of-interest-to-return.html>;

37 Kancelarija šefa Misije UNHCR-a na Kosovu, statistički pregled za decembar 2018; Procena dobrovoljnog povratka na Kosovo, OEBS, novembar 2019, str. 9: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/440744.pdf>;

38 Izveštaj Generalnog sekretara o Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu, oktobar 2022, str. 9, https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s_2022_739-sr.pdf

povećan na 29.185, od toga 14.335 žena i 14.850 muškaraca (12.678 Srba, 7.752 Aškalija i Egipćana, 4.049 Roma, 1.878 Bošnjaka, 1.464 Goranca, 1.320 Albanaca, 21 Crnogorac, 19 Turaka i 4 Hrvata). Preostala su 15.683 raseljena lica na Kosovu (7.220 žena i 8.463 muškaraca), kao i 69.627 lica sa potrebama vezanim za raseljeničtvo širom zapadnog Balkana, od približno 200.000 raseljenih lica s Kosova koja žive u regionu, većina njih u Srbiji.

2015 - 802 osobe ³⁹

2016 - 582 osobe ⁴⁰

2017 - 498 osoba ⁴¹

2018 - 327 osoba ⁴²

2019 – 191 osoba ⁴³

2020 – 394 osoba ⁴⁴

2021 – 368 osoba ⁴⁵

Tokom 1999. godine 90% Albanaca bilo je raseljeno. Između marta i juna 1999, oko 863.000 Albanaca proterano je sa Kosova.⁴⁶ Prema proceni UNCHR-a iz 2018. godine, na Kosovu je još uvek interno raseljeno 5.176 domaćinstava:⁴⁷ Albanci: 1.167 domaćinstava ili 5.879 pojedinaca. Albanska IRL raseljena su prvenstveno sa severa Mitrovice (78%). Za većinu (93%), originalno raseljavanje se desilo 1999. godine.

---

39 Isto;

40 Isto;

41 Isto;

42 Isto;

43 Evropska komisija, Izveštaj za Kosovo 2020, str. 37

file:///C:/Users/PULSE%20Electronics/Downloads/kosovo_report_2020.pdf;

44 Podaci UNHCR-a, Evropska komisija, Izveštaj za Kosovo 2022, str. 41

<file:///C:/Users/PULSE%20Electronics/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>;

45 Podaci UNHCR-a, Evropska komisija, Izveštaj za Kosovo 2022, str. 41

<file:///C:/Users/PULSE%20Electronics/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>;

46 An analysis of the human rights findings of the OSCE Kosovo Verification Mission October 1998 to June 1999, OSCE, <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/17772.pdf>;

47 Profilisanje interno raseljenih lica na Kosovu, UNHCR, 2018, str. 4-5 https://www.unhcr.org/see/wp-content/uploads/sites/57/2018/11/UNHCR_KOS_Profiling_Serbian_Pages.pdf;

Romi/ Aškalijski/ Egipćani: 137 domaćinstava ili 638 pojedinca koja su raseljena prvenstveno iz regiona Mitrovice i iz Prištine (kombinovano 57%). Za većinu (94%), prvobitna raseljavanja su se desila 1999. godine.

Srbi: 3.872 domaćinstva ili 16.383 pojedinca koji žive u privatnom smeštaju i 140 domaćinstava koja žive u kolektivnim centrima. Raseljeni su sa različitih lokacija na Kosovu (južno od reke Ibar). Za većinu (88% onih koji borave u privatnom smeštaju i 92% onih koji borave u kolektivnim centrima), prvobitna raseljavanja su se desila 1999. godine.

Mnoga raseljena lica i porodice žrtava sa Kosova su materijalno ugroženi i marginalizovani, delom zato što nisu bili u mogućnosti da raspolaze svojom imovinom na Kosovu. Oni se takođe suočavaju sa nezaposlenošću i neadekvatnim smeštajem, a 166 njih i dalje živi u nehumanim uslovima u kolektivnim centrima. Status raseljenih lica im pruža manje mogućnosti stanovanja, jer nemaju sva prava koja su data izbeglicama.⁴⁸

Raseljena lica sa Kosova koja su radila u državnim preduzećima ili javnim institucijama na Kosovu i dalje su formalno zaposlena, ali, umesto pune plate, primaju samo skromnu mesečnu naknadu. Njihova nesposobnost da raspolaze imovinom na Kosovu je još jedna prepreka za poboljšanje njihove socio-ekonomske situacije. Poslednjih godina, Kancelarija za KiM Vlade Srbije je zastupala oštećene u imovinskim zahtevima pred sudovima na Kosovu, ali ta podrška je stigla prekasno jer su mnoge porodice već prošle kroz veoma težak period ili su članovi porodice u međuvremenu preminuli. Dodatno, raseljena lica sa Kosova nemaju pravo da učestvuju u Regionalnom stambenom programu, zbog nespremnosti Srbije da ih integriše. Naime, Srbija njihov raseljeni položaj smatra privremenim i ohrabruje njihov povratak na Kosovo.⁴⁹

---

⁴⁸ Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, str. 32;

⁴⁹ Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, str. 36;

Raseljena lica sa Kosova sebe doživljavaju kao žrtve ratnih zločina, otmica, proterivanja, torture, etničkog čišćenja, posleratne sklonosti prikriivanju ovih zločina, kao i manipulacije i zanemarivanja od međunarodne zajednice. Raseljeni koji još uvek tragaju za nestalim članovima njihovih porodica daju prednost pitanju prisilnog nestanka u odnosu na njihov status raseljenih lica.⁵⁰

Koalicija raseljenih lica sa Kosova i Metohije deluje od 2015. godine, ali se njena reprezentativnost dovodi u pitanje.⁵¹

Većina udruženja srpskih žrtava bila je fokusirana na interno raseljena lica, ali se većina ugasila kada su Ministarstvo za zajednice i povratak i strukture lokalne vlasti, uz pomoć međunarodnih organizacija, pre svega Međunarodne organizacije za migracije i Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), preuzeli proces povratka. Proces povratka je ograničen na nekoliko ruralnih područja na Kosovu, pretežno u regionu Peja/Peći, koja su neprikladna zbog starosti povratnika i bezbednosnih izazova.⁵²

Postoje samo dva udruženja kosovskih Albanaca koja podržavaju interno raseljena lica. Dok su mnogi Albanci doživeli prisilna proterivanja, njihov fokus je prvenstveno na drugim kršenjima ljudskih prava u vezi sa ratom. Većinu organizacija koje predstavljaju ili podržavaju interno raseljena lica (16) osnovali su etnički Srbi, od kojih nekoliko zastupa interese svih manjina.⁵³

---

⁵⁰ Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, str. 20;

⁵¹ Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, str. 23;

⁵² Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, str. 60;

⁵³ Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, str. 60;

PROTIVLJENJE POVRATKU I BEZBEDNOSNI INCIDENTI NA KOSOVU

U periodu od jula 2015. do decembra 2019. godine OEBS je zabeležio 1.621 bezbednosni incident koji je potencijalno uticao na bezbednosnu percepciju zajednica u brojčanoj manjini na nivou opštine.

Tu spadaju incidenti usmereni na verske objekte i mesta ukopa, kao i na kulturno nasleđe zajednica u brojčanoj manjini u datoj opštini.

Od bezbednosnih incidenata koje je zabeležio OEBS, 20 posto bilo je usmereno protiv mesta povratka i uglavnom povratnika kosovskih Srba.

Većina incidenata bile su provale u nenaseljene kuće kosovskih Srba, ponovljene sitne krađe pokretne imovine povratnika, oštećenja imovine i ilegalna seča u šumama čiji su vlasnici povratnici.

Incidenti su se najčešće dešavali na lokacijama gde je zabeležena značajnija stopa povratka, kao što su opštine Peć, Istok i Klina.⁵⁴

Iako mnoga od ovih dela mogu da imaju pretežno ekonomski motiv i prijavljuju se Policiji Kosova, OEBS zapaža da se među povratnicima pojačao negativan utisak o bezbednosti jer su mnogi počinoci izbegli pravdu. Ovo, zajedno sa mišljenjem zajednica o zločinima protiv povratnika, doprinosi negativnom utisku o bezbednosti za povratnike i tako sprečava proces povratka.

OEBS je tokom aktivnosti praćenja uočio da takvi incidenti obeshrabruju potencijalne povratnike. Na opštinskom nivou, percipirane bezbednosne

---

⁵⁴ Izveštaj o proceni prava zajednica 5. Izdanje, OEBS, jun 2021, str. 12
<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>

pretnje ne nailaze uvek na javnu osudu opština. Kada se slučajevi osude, poruka ne stigne uvek do pogođenih zajednica.

Jula 2016. jednog starijeg povratnika kosovskog Srbina u Dečanima fizički je napao kosovski Albanac u berbernici.⁵⁵

U decembru 2016. godine opštinski službenik u Dečanima je optuživao osmoro starijih raseljenih lica za umešanost u ratne zločine i pretio je njihovom povratku ako ne otkriju lokaciju kosovskih Albanaca koji se vode kao nestala lica. Usled toga Kosovska policija morala je da evakuise raseljene.⁵⁶

Aprila 2017. godine oko 300 kosovskih Albanaca protestovalo je u selu Ljubožda, opština Istok, protiv povratka 13 kosovskih Srba koji su se spontano vratili u selo. Demonstranti su posebno bili nezadovoljni povratkom kosovskog Srbina, bivšeg komandira policije, za koga su tvrdili da je bio umešan u ratne zločine tokom sukoba na Kosovu 1999. godine. Savetnik gradonačelnika opštine Istok dao je izjavu da su svi povratnici prošli bezbednosnu proveru, a koju su izvršile prištinske i beogradske institucije, i da niko od njih niti je optužen, niti se našao na suđenju za ratne zločine.⁵⁷

Bilo je i protesta i peticija meštana kosovskih Albanaca protiv planiranih poseta hodočasnika kosovskih Srba verskim lokacijama Srpske pravoslavne crkve (SPC) u Đakovici.

Blizu 100 ljudi, aktivista pokreta „Samoopredeljenje“, i spontano okupljeni meštani, protestovali su protiv posete srpskih hodočasnika u Đakovici. Oko 30 kosovskih Albanaca pokušalo je da probije kordon Policije Kosova koji je obezbeđivao posetu lokalnoj pravoslavnoj crkvi i bacalo boju i petarde

---

55 Procene dobrovoljnog povratka na Kosovo, OEBS, novembar 2019, str. 27

<https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/440744.pdf>;

56 Isto, str. 27;

57 Isto, str. 27;

na policiju. Jedan demonstrant je uhapšen, a dvoje policajaca je povređeno tokom hapšenja. Masa demonstranata je rasterana bez ometanja hodočasnika.⁵⁸

Od poslednjeg incidenta, januara 2017. godine⁵⁹, nije bilo posete hodočasnika ovoj opštini.⁶⁰

U selu Mušutište u opštini Suva Reka, kao mestu u kom je otežan povratak, tokom 2016. zabeleženo je više incidenata, uključujući i proteste i blokadu puta koju je izvršilo oko 500 kosovskih Albanaca da bi sprečili posetu hodočasnika kosovskih Srba uništenom manastiru, kao i postavljanje antisrpskih bilborda.

28. avgusta 2017, nakon jedne posete hodočasnika uhapšen je potencijalni povratnik kosovski Srbin, član radne grupe za povratak u Mušutište, na osnovu optužbi za ratni zločin. Pušten je i oslobođen svih optužbi nakon što je pet meseci proveo u zatvoru.⁶¹

Posle incidenata 28. avgusta 2015, 2016. i 2017. u vezi sa obeležavanjem pravoslavnog verskog praznika „Uspenje presvete Bogorodice“, 2018. godine ovaj praznik su srpski hodočasnici obeležili bez incidenata.

U više prilika pojavljivali su se navodi o ratnim zločinima; u Ukču u opštini Istok, jedno raseljeno lice verbalno je uznemiravao jedan meštanim, kosovski Albanac, koji ga je optužio da je izvršio ratne zločine tokom sukoba 1999. godine. Slično tome, u Račku, opština Štimlje, seoski savet je OKZP poslao protestno pismo sa navodima o ratnom zločinu, protiv

---

58 Isto, str. 28;

<https://kossev.info/djakovica-srbi-uspeli-da-udju-u-portu-crkve-demonstranti-kamenicama-na-policiju-video/>

59 <https://kossev.info/raseljeni-djakovceni-odustali-od-dolaska-na-badnji-dan/>

60 RSE, 28.08.2018. <https://www.slobodnaevropa.org/a/29457438.html>

KoSSev, 06.01.2019. <https://kossev.info/djakovica-i-za-ovaj-bozic-protest-protiv-posete-raseljenih-srba-crkvi/>;

KoSSev, 06.01. 2020. <https://kossev.info/djakovica-ponovo-pripreme-da-se-spreci-poseta-raseljenih-srba-gradskoj-crkvi/>;

61 Procene dobrovoljnog povratka na Kosovo, OEBS, novembar 2019, str. 28 <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/440744.pdf>

povratka jedine porodice iz zajednice kosovskih Srba koja se prijavila da se vrati.

Osnovni sud u Peći je februara 2016. godine podigao optužnicu za ratne zločine protiv četrnaest kosovskih Srba iz Kline, od kojih su neki bili potencijalni povratnici u sela u datoj opštini. Takođe, bila su dva slučaja hapšenja potencijalnih povratnika iz Prizrena, i dvoje iz Kline, uključujući i jednu ženu, sve na osnovu navoda o ratnom zločinu.⁶²

U svom izveštaju, OEBS je primetio da iako su opštine dužne da obezbede uslove za održivi povratak u većini mesta u kojima je otežan povratak, opštine nisu preduzele nikakvu meru da posreduju kod primajućih zajednica u korist procesa povratka.⁶³

S druge strane, zabeleženo je i da su neke opštine napravile pozitivne korake. U jednom slučaju, opština je organizovala sportski događaj da bi poslala poruku o mirnom suživotu zajednica. Fudbalski turnir organizovan je 12. marta 2016. pod sloganom „Gradimo budućnost zajedno“ uz učešće opštinske uprave u Klini, slovenačkog KFOR-a i pripadnika zajednice kosovskih Srba iz opštine.⁶⁴

U drugim slučajevima, opštine su nadoknadile štetu žrtvama bezbednosnih incidenata. Na primer, Opština Klina je isplatila 300 evra povratniku kao odštetu za štetu nastalu od paljenja 1.000 bala sena, dok je Opština Istok finansijski nadoknabila porodicu kosovskih Srba iz povratničkog sela Sinaje u iznosu od 300 evra za štetu nastalu od paljenja 1.000 bala sena koju je prčinilo nepoznato, odnosno nepoznata lica.⁶⁵

Na inicijativu Misije OEBS-a, predstavnici Opština Peć, Klina, Istok, Dečane, Đakovica i Junik potpisali su međuopštinsku deklaraciju o saradnji

---

62 Isto, str. 28

63 Isto, str. 28;

64 Isto, str. 29-31;

65 Isto, str. 29-31;

28. maja 2018. godine. Deklaracija sadrži obaveze ka podržavanju inicijativa za dijalog među zajednicama. Opštine su nakon toga učestvovalе u nizu aktivnosti koje su okupile ljude iz različitih zajednica na Kosovu.⁶⁶

Sredinom 2020. godine zabeleženo je više desetina napada na imovinu povratnika i Srba koji žive u većinski albanskim sredinama na Kosovu.⁶⁷ Zaključno sa julom 2020. godine, UNHCR je zabeležio 45 incidenta koji su prvenstveno uticali na povratnike i njihovu imovinu, uglavnom u regionu Peći.⁶⁸

Slučaj protivljenja povratku koji je zadobio najviše pažnje odnosi se na povratak kosovske Srпкиnje, Dragice Gašić u Đakovicu, juna 2021. godine. Jedanaest lokalnih organizacije civilnog društva pripremiло je peticiju Vladi Kosova, tražeći da se preduzmu zakonske mere i da se Gašić iseli, navodeći da Đakovica nije spremna da prihvati povratak Srba sve dok se ne pronađu posmrtni ostaci nestalih osoba iz ove opštine. Tokom sukoba na Kosovu, srpske snage ubile su oko 1500 građana Đakovice, dok se i danas traga za oko 200 nestalih osoba.⁶⁹

Gašić je prijavljivala da je uznemiravaju komšije i da trpi uvrede i zastrašivanje. U lokalnom marketu odbili su da je usluže, stan joj je bio obijen, a opština zatim nije dozvolila postavljanje novih blindiranih vrata. Neposredno potom usledilo je i podnošenje tužbe protiv Gašić. Opština Đakovica je podnela tužba tražeći da joj se poništi ugovor o izdavanju stana.⁷⁰ Kosovski zvaničnici javno nisu pružili podršku povratku Gašić.

---

66 Isto, str. 29-31;

67 KoSSev.01.05.2020. <https://kossev.info/kancelarija-eu-zabrinuta-zbog-incidentata-nad-srbima/>;

KoSSev, 26.05.2020. <https://kossev.info/jevtic-napad-na-povratnika-u-selu-drenovic-kod-kline-policija-nema-informacije/>;

KoSSev,04.07.2020. <https://kossev.info/ucestali-napadi-na-povratnike-i-pljacka-imovine-u-klini-i-istoku/>;

KoSSev, 30.07.2020. <https://kossev.info/oeps-napadi-na-imovinu-povratnika-izazivaju-zabrinutost/>;

68 Stejt department: izveštaj o stanju ljudskih prava na Kosovu za 2021, str. 16-17, https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRR_2021_Serbian.pdf;

69 KoSSev, 06.08.2021. <https://kossev.info/srpkinja-prkosi-protivljenju-grada-da-se-vrati-kuci-na-kosovu/>;

70 KoSSev, 08.07.2021. <https://kossev.info/fhp-i-yirh-kosova-vlasti-u-djakovici-da-povuku-tuzbu-protiv-gasic-u-suprotnosti-je-sa-ustavom/>;

Na zahtev Gašić, Ombudsman je sproveo istragu i zatražio od Opštine Đakovica da povratnici omogući slobodno i nesmetano korišćenje stana, da joj dozvoli uređenje stana i da poštuje Uredbu br. 01-2018 koja se odnosi na povratak raseljenih lica i održiva rešenja.⁷¹

Godinu dana kasnije, septembra 2022. godine u izjavi za medije navela je da živi bolje, ali da je čuva policija i da i dalje ne može da kupuje u lokalnom marketu prekoputa zgrade u kojoj živi.⁷²

U izveštaju koalicije organizacija civilnog društva sa Kosova ističe se da je od 1. januara do 31. oktobra 2021. godine zabeležen 31 incident sa povratnicima/interno raseljenim licima iz nevećinskih zajednica širom Kosova. Povratnici, kosovski Srbi su i dalje meta krađa, kamenovanja, oštećenja imovine i zastrašivanja, što dodatno stvara negativnu percepciju bezbednosne situacije i utiče na proces pomirenja.⁷³

Kancelarija za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije u periodu od 1. januara 2021. do decembra 2022. godine, zabeležila je 125 etnički motivisanih incidenata na Kosovu.⁷⁴

S druge strane, Kosovska policija je u periodu od januara do juna 2022. godine, zabeležila samo četiri slučaja sa mogućom etničkom pozadinom. Kao potencijalno etnički motivisane slučajeve naveli su oštećenje turske zastave, ispisivanje grafitna na srpskom jeziku i dva slučaja protiv Albanaca na Gazimestanu pri obeležavanju Vidovdana.⁷⁵

---

71 Radio KIM 11.09.2022. <https://www.radiokim.net/vesti/politika/ombudsman-utvrdio-da-su-dragici-gasic-iz-djakovice-prekrsena-ljudska-prava.html>;

72 KoSSev, 26.09.2022. <https://kossev.info/dragica-gasic-godinu-dana-kasnije/>;

73 Izveštaj civilnog društva o ljudskim pravima, 2021, str. 64-65, <https://newsocialinitiative.org/wp-content/uploads/2022/05/Izvestaj-Civilnog-Drustva-o-Ljudskim-Pravima-na-Kosovu-u-2021.pdf>;

74 Kancelarija za KiM, <https://www.kim.gov.rs/incidenti-kim.php>;

75 KoSSev, 26.08.2022. <https://kossev.info/kp-etnicki-motivisani-slucajevi-u-prvoj-polovini-2022-u-opadanju-u-odnosu-na-isti-period-2021/>;

KoSSev, 26.08.2022. <https://kossev.info/ngo-aktiv-u-prvih-sest-meseci-2022-zabelezen-51-bezbednosni-incident/>;

Zbog političke i bezbednosne situacije u Severnoj Mitrovici, albanska interno raseljena lica imaju ograničene izgleda da se vrata u mesto porekla odnosno nekadašnjeg stanovanja.

Većina područja sa srpskom većinom se takođe protivi povratku interno raseljenih Albanaca, posebno naselje Brđani/ Kroi i Vitakut u Severnoj Mitrovici. Međutim, organizovani i individualni povratak albanskih porodica i dalje se odvija sporim tempom. S obzirom na izazove oko procesa povratka u ruralnim područjima, nekim srpskim raseljenim licima se umesto toga nudi smeštaj u opštinama sa srpskom većinom na severu Kosova. Mediji na albanskom jeziku to često prikazuju kao nelegalno, a kosovski albanski političari kao „kolonizaciju“.⁷⁶

---

⁷⁶ Dealing with the past, surviving the present: Situation and needs of civilian war victims in Serbia, Kosovo, and North Macedonia, Građanske Inicijative, Integra, NSI, Mirovna akcija, ICTJ, PAX, 2022, 61;

OSTVARIVANJE IMOVINSKIH PRAVA

Raseljena lica i dalje se suočavaju sa izazovima u ostvarivanju svojih imovinskih prava. Usvajanjem Strategije Kosova za imovinska prava krajem 2016. godine koja sadrži praktične politike kojima se obezbeđuje zaštita imovinskih prava raseljenih lica ostvaren je pozitivan napredak. Ipak, raseljena lica se i dalje suočavaju sa problemima u korišćenju svoje imovine, pre svega sa bespravnim ponovnim zauzimanjem imovine, neizvršavanjem naloga za rušenje i obeštećivanju povratnika čija je imovina uništena ili oštećena kao posledica oružanih sukoba kao i nedostacima u pronalaženju održivih rešenja za povratnike bez zemlje.⁷⁷

Nakon 1999, po okončanju sukoba, kao posledica raseljavanja i gubitka imovinskih prava UNMIK je uspostavio mehanizme masovne obrade zahteva - Upravu za stambenu imovinu (HPD) sa svojom Komisijom za stambene imovinske zahtev, kao kvazisudski organ odlučivanja koji je nadležan za sve stambeno-imovinske sporove. Nestambena imovina nije bila uključena u mandat ove institucije.⁷⁸

Od 2006. godine mandat i ime ove institucije su promenjeni: osnovana je Kosovska agencija za imovinu (KAI), čija nadležnost je obuhvatala i sporove u vezi sa nestambenom imovinom.

2016. godine KAI je promenila mandat u Kosovsku agenciju za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI). Pored preuzimanja predmeta KAI, KAUVI se bavi i rešavanjem neslaganja u katastarskoj evidenciji između originalnih katastarskih dokumenata o nepokretnoj imovini na području Kosova pre juna 1999. godine izmeštenih od strane

---

77 Izveštaj o proceni prava zajednica 5. Izdanje, OEBS, jun 2021, str. 40

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>;

Procene dobrovoljnog povratka na Kosovo, OEBS, novembar 2019, str. 20

<https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/440744.pdf>;

78 Održivi povratak interno raseljenih lica na Kosovo ka koraku napred, Povratak kao korak napred Ref. IDC 11/2018-100/2018, str. 40, <http://idcserbia.org/wp-content/uploads/2019/05/Studija-o-odrzivom-povratku-na-Kosovo.pdf>;

srpskih vlasti i trenutnih podataka katastarskih dokumenata koje su prikupile kosovske institucije posle juna 1999. godine.

Do 2003. godine UNMIK-ova Uprava za stambenu imovinu u čijoj je isključivoj nadležnosti bio povratak zauzete stambene imovine, primila je 29.610 zahteva⁷⁹ koji mogu da se podele u tri kategorije prema tipu podnosioca zahteva:

Podnosioci zahteva A kategorije (lica koja su izgubila imovinsko pravo na osnovu diskriminacije u periodu 1989-99. godine), ukupno 1.212 podnosilaca zahteva;

Podnosioci zahteva B kategorije (lica koja su ušla u neformalne transakcije u vezi sa stambenim nepokretnostima u periodu 1989-99. godine), ukupno 767 podnosilaca zahteva;

Podnosioci zahteva C kategorije (lica koja su izgubila stambenu imovinu posle juna 1999. godine), ukupno 27.182 podnosioca zahteva (93,2% svih slučajeva).

Podnosioci zahteva nisu bili u mogućnosti da direktno učestvuju u postupku, a ponekad bi samo jedan paragraf bio posvećen konkretnom pojedinačnom slučaju u okviru grupne odluke. Pojedinačni zahtev je bio rešavan u dva stepena i konačne odluke nisu mogle da se ospore pred bilo kojom drugom institucijom. Neki slučajevi bez znanja podnosioca zahteva bili su prosleđeni lokalnim sudovima gde su ostali zaglavljani u dugotrajnim sudskim postupcima. Primena odluka u korist podnosilaca zahteva bila je posebno izazovna. Iako je HPD tvrdio da je zatvorio 100% ovih slučajeva, iz njihovih statističkih podataka teško je shvatiti koliko je nekretnina zapravo vraćeno vlasnicima.⁸⁰

---

⁷⁹ http://www.kpaonline.org/hpd/statistics_m.asp;

⁸⁰ Održivi povratak interno raseljenih lica na Kosovo ka koraku napred, Povratak kao korak napred Ref. IDC 11/2018-100/2018, str. 40, <http://idcserbia.org/wp-content/uploads/2019/05/Studija-o-odrzivom-povratku-na-Kosovo.pdf>;

Naslednica Uprave za stambenu imovinu je Kosovska agencija za imovinu (KAI), kojoj je podneto 42.749 zahteva za restituciju imovine. Većinu zahteva podnela su raseljena lica i pripadnici nevećinskih zajednica na Kosovu. Kosovska agencija za imovinu odlučila je o svim podnetim zahtevima, i sve odluke registrovane su u katastru. Do kraja 2016. godine približno 29.000 odluka KAI čekalo je na sprovođenje.⁸¹

Što se tiče sprovođenja odluka KAI je imala mandat da sprovede svoje odluke uključujući i nasleđene slučajeve Uprave za stambenu imovinu. KAI takođe nije pružila podršku podnosiocima zahteva u slučajevima kada je bilo potrebno da se izvrši prisilno rušenje nelegalno izgrađenog objekta na zemljišnoj parceli zakonitih vlasnika. U slučajevima kada su tužiocima C dobili pravo na naknadu (ograničen broj slučajeva - ukupno 143) nakon više od 10 godina procedura i kriterijumi za kompenzaciju nisu osmišljeni.⁸²

Od 2016. godine Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI) je preuzela nadležnosti i dužnosti KAI. Međutim, KAUVI ne ispunjava efikasno sledeće aspekte svog mandata: nasilno iseljenje bespravnih stanara sa imovine koja pripada nevećinskim zajednicama i raseljenim licima, rušenje bespravno sagrađenih objekata i izvršenje 143 odluke o naknadi.⁸³

Izmene i dopune Zakona o KAUVI-ju, kojima bi se omogućile višestruka nasilna iseljenja kod predmeta bespravnog zauzimanja imovine, tek treba da budu usvojene, kao i izmene i dopune za proširenje programa upravljanja KAUVI-ja za imovinu koja pripada nevećinskim zajednicama i raseljenim licima.⁸⁴

---

81 Nacionalna strategija Kosova za imovinska prava, 2016, str. 8,

<https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/108185FC-07BD-45DF-B652-35970F60B2A9.pdf>;

82 Održivi povratak interno raseljenih lica na Kosovo ka koraku napred, Povratak kao korak napred Ref. IDC 11/2018-100/2018, str. 41,

<http://idcserbia.org/wp-content/uploads/2019/05/Studija-o-odrzivom-povratku-na-Kosovo.pdf>;

83 Izveštaj o proceni prava zajednica 5. Izdanje, OEBS, jun 2021, str. 41

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>;

84 Izveštaj o proceni prava zajednica 5. Izdanje, OEBS, jun 2021, str. 41

KAUVI još uvek ne vrši dužnost koju je nasledio od Uprave za stambenu imovinu - davanje finansijske naknade stranama koje su izgubile svoje pravo na imovinu zbog diskriminatorskih praksi tokom 1990-tih, a agencija nije rušila objekte bespravno sagrađene na imovini raseljenih lica.⁸⁵

Sudovi i dalje uglavnom nisu efikasni u rešavanju imovinskih predmeta. Na kraju, KAUVI nije u stanju da uporedi i verifikuje pravo vlasništva jer Vlada Srbije još uvek nije predala katastarske knjige kosovskim institucijama.⁸⁶ Do danas, i dalje ostaje nejasno koliko je ljudi zapravo uspeo da povрати svoju imovinu.

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>

85 Izveštaj o proceni prava zajednica 5. Izdanje, OEBS, jun 2021, str. 41

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>

86 Izveštaj o proceni prava zajednica 5. Izdanje, OEBS, jun 2021, str. 41

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>

NALAZI ORGANIZACIJA I INSTITUCIJA O PRAVIMA POVRATNIKA

Evropska komisija: Izveštaj za Kosovo 2022

Evropska komisija je u svom izveštaju za Kosovo iz 2022. godine navela da postoji zabrinutost zbog lažnih transakcija imovine i nezakonitog prenosa vlasništva nad imovinom koja uglavnom pripada raseljenim licima.⁸⁷

Kako bi se obezbedio trajni i održiv povratak izbeglih i raseljenih lica, neophodno je stvoriti podsticajno okruženje koje uključuje, između ostalog, dijalog sa lokalnom zajednicom, garantovanje bezbednosti povratnika, rešavanje dugotrajnih imovinskih problema, pristup obrazovanju, mogućnosti zapošljavanja i poštovanje prava na upotrebu jezika, stoji u izveštaju.

U nastojanju da ojača razvoj politike i sprovođenje dobrovoljnog povratka, Ministarstvu za zajednice i povratak se preporučuje:

- da finalizira i usvoji Strategiju za zaštitu i unapređenje prava zajednica i njihovih pripadnika (2022-2026) i njen Akcioni plan;
- potpuno funkcionalizuje sistem za upravljanje povratničkim predmetima (baza podataka o povratcima);
- da osnuje Komisiju za žalbe u skladu sa Uredbom za povratak raseljenih lica i trajna rešenja (br. 01/2018).

---

⁸⁷ Evropska komisija, Izveštaj za Kosovo 2022, str. 41;
<file:///C:/Users/PULSE%20Electronics/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>;

Stejt department: izveštaj o stanju ljudskih prava na Kosovu za 2021.

Stejt department u svom izveštaju konstatuje da je povratak pripadnika manjinskih zajednica izbeglih tokom rata ostao izazov. Parlamentarni predstavnici zajednice Aškalija, Egipćana i Roma naveli su da su društvene predrasude sprečile povratak skoro 400 raseljenih osoba iz njihovih zajednica iako su obavestili Kancelariju visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) da su spremni da se vrate iz Srbije, Severne Makedonije i Crne Gore.⁸⁸

Široko rasprostranjena diskriminacija pripadnika manjinskih zajednica, strah od nasilja ili uznemiravanja, nesprovođenje sudskih odluka (posebno onih koje se tiču imovine), uzurpacija imovine, nedostatak pristupa obrazovnim i ekonomskim mogućnostima, ograničena zastupljenost manjinskih zajednica u javnim institucijama i preduzećima i ograničena koordinacija i saradnja između vladinih organa u rešavanju pitanja od značaja – prepreke su povratku koje je istaklo Ministarstvo za zajednice i povratak.

UNCHR je naveo da je Vladi Kosova nedostajao sistem za prikupljanje i obradu podataka za raseljeno stanovništvo i dobrovoljni povratak na Kosovo i da je nepostojanje detaljnog popisa stanovništva i odgovarajućeg profilisanja podataka izostavilo raseljena lica iz zaštite ljudskih prava i razvojnih planova.

Ističe se da je Vlada Kosova promovisala siguran i dobrovoljan povratak interno raseljenih lica (IRL). Preko Ministarstva za zajednice i povratak promovisala je politike i zaštitu IRL u skladu sa politikama EU i sarađivala sa domaćim i međunarodnim organizacijama kako bi se interno raseljenim licima omogućio pristup njihovoj imovini i mehanizmima za njihov održivi povratak.

---

⁸⁸Stejt department: izveštaj o stanju ljudskih prava na kosovu za 2021, str. 16-17, https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRR_2021_Serbian.pdf;

Raseljena lica i povratnici Romi, Aškalije i Egipćani i dalje su se suočavali sa posebno teškim uslovima života. Jedan od glavnih izazova bio je protivljenje nekih opština da dodele zemljište i priznaju stanarska ili posedovna prava iz neformalnih naselja u kojima su pripadnici ovih zajednica živeli pre raseljenja. Neke opštine nisu dodelile zemljište zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana koje su dobile imovinska prava unutar opština jer su živele negde drugde pre svog raseljenja.

Proces povratka u nekim područjima zemlje i dalje je bio otežan bezbednosnim incidentima i nevoljnošću lokalne zajednice da prihvate povratak ili posete povratnika iz zajednice kosovskih Srba.⁸⁹

Izveštaj civilnog društva o ljudskim pravima na Kosovu

Izveštaj koalicije organizacija civilnog društva sa Kosova u svom izveštaju za 2021. godinu navodi da postoje značajne nedoslednosti u sprovođenju politike koja uključuje povratnike i interno raseljena lica.⁹⁰

Ističe se da su neke povratničke porodice koje borave u privatnom smeštaju podložne kontinuiranom pritisku svojih stanodavaca da budu izbačeni, zbog loših socio-ekonomskih uslova, pri čemu nisu u mogućnosti da pokriju troškove zakupa i komunalije. Isto tako, navode da postoje lica čiji slučajevi su odobreni od strane Centralne komisije za razmatranje koji još uvek nisu ostvarili pravo na stambeno zbrinjavanje.

Projekti podrške povratku i dalje ciljaju samo grupu odabranih opština, tako da je pomoć za povratak u drugim opštinama zanemarena. Štaviše, Romi i Aškalije povratnici iz Severne Makedonije nisu imali koristi od stambene pomoći jer opština Obilić ih nije uzimala u obzir od 2017. godine.

---

⁸⁹ Isto;

⁹⁰ Izveštaj civilnog društva o ljudskim pravima, 2021, str. 64-65, <https://newsocialinitiative.org/wp-content/uploads/2022/05/Izvestaj-Civilnog-Drustva-o-Ljudskim-Pravima-na-Kosovu-u-2021.pdf>;

Navode i da Ministarstvo za zajednice i povratak nije razvilo sistem upravljanja podacima koji bi omogućio prioritizaciju slučajeva na osnovu kriterijuma ranjivosti. Ograničeni broj povratnika i interno raseljenih lica i dalje se suočava sa preprekama tokom procesa dobijanja dokumenata o građanskom statusu.

Deca koja su rođena van institucija i nemaju roditeljsku dokumentaciju imaju poteškoća u ostvarivanju prava i pristupa uslugama. Postoje i drugi problemi koji utiču na registraciju ove dece kao što su nedostatak dokumenata iz mesta porekla (majke) i tehničke greške u dokumentima u poređenju sa podacima u matičnim knjigama. Dodaje se i da roditelji imaju nizak nivo znanja o postupcima i/ili rešavanju zahteva za ostvarivanje njihovih prava. Regulisanje takve dokumentacije podrazumeva finansijske troškove, tako da povratnici/IRL zbog svoje loše ekonomske situacije ne preduzimaju relevantne radnje i nisu u mogućnosti da apliciraju za socijalnu pomoć ili druge socijalne beneficije.⁹¹

---

⁹¹ Isto;

PREPORUKE

Za Vladu Kosova:

- Obezbediti adekvatan prevod na srpski jezik sajta Ministarstva za zajednice i povratak, kao i dostupnost svih potrebnih informacija o procesu povratka;
- Brzo i efikasno reagovati na incidente koji utiču na manjinske zajednice na opštinskom nivou;
- Preusmeriti resurse Kosovske policije kako bi se odrazile potrebe sredina u kojima žive nevećinske zajednice za njihovim prisustvom;
- Predsednik vlade i ministri javno da pruže podršku procesu povratka;
- Unaprediti institucionalnu saradnju između vladinih i opštinskih institucija kroz odgovornosti koje će olakšati proces povratka;
- Rešiti pitanje bespravnog ponovnog zauzimanja imovine izmenom Zakona o KAUVI tako da uključuje višestruke deložacije za bespravno zauzetu imovinu;
- Dodeliti odgovornost jednom telu koje bi se bavilo koordinacijom između vladinih i opštinskih tela na pitanjima dodele zemljišta;
- Nastaviti saradnju preko radnih podgrupa za sprovođenje Skopskog procesa kako bi se pomoglo u unapređenju preostalih tačaka delovanja u svim tematskim oblastima;
- Uložiti veće napore u sprovođenje tačaka delovanja proisteklih iz Skopskog procesa, uključujući i preuzimanje vlasništva nad samim procesom;
- Redovno objavljivati dokumente i modalitete posvećenosti i rada Radne grupe za sprovođenje u okviru Skopskog procesa;

Za Vladu Srbije:

- Obezbediti pravilnu i doslednu primenu Zakona o prebivalištu i boravištu građana u pogledu mogućnosti prijave prebivališta na adresi centra za socijalni rad;
- Kancelarija za KiM da objavi poseban izveštaj o zastupanju raseljenih lica pred kosovskim sudovima o povraćaju imovine;
- Ukinuti obavezu podnošenja tužbe radi izdržavanja kao uslov za ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć;
- Staviti van snage Uredbu o merama socijalne uključenosti korisnika novčane socijalne pomoći;
- Obezbediti pravilnu primenu Zakona o stanovanju i održavanju zgrada i pravovremeno upoznati zainteresovane sa novim rešenjima i procedurama koje donosi ovaj zakon;
- Ukinuti porez na socijalno stanovanje i stanovanje interno raseljenih lica;
- Unaprediti sistem prikupljanja podataka o interno raseljenim licima i obezbediti veću komparativnost, posebno u odnosu na opštu populaciju;
- Izraditi posebne monitoring izveštaje o položaju interno raseljenih lica od strane nacionalnih institucija za ljudska prava;
- Izraditi i objaviti izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije o izbeglicama i interno raseljenim licima;

NACIONALNI KONVENT O
EVROPSKOJ UNIJI
KNEZA MILOŠA 4
11000 BEOGRAD
WWW.EUKONVENT.ORG
OFFICE@EUKONVENT.ORG

INSTITUT ZA TERITORIJALNI
EKONOMSKI RAZVOJ (INTER)
VLAJKOVIĆEVA 29
11000 BEOGRAD
+381 (0)11 3246 766
WWW.REGIONALNIRAZVOJ.ORG
OFFICE@REGIONALNIRAZVOJ.ORG